

Válaszok Vörös Pistának

Kedves Tibor, ha most nem levélben beszélgetnénk, akkor hol, milyen kocsmában ülnénk le? Mik a kedvenc helyeid pl. Pesten, Békéscsabán vagy külföldön?

Valóban kár, jó Istvánom, hogy nem kocsmában ülünk, hanem levélben beszélgetünk. Ha Pesten lennél te is, mondjuk, most Óbudán, akkor elmennénk a Kerék vendéglőbe, ahol esetleg rántott borjúlábat ennénk kovászos uborkával, előtte valami rendes pálinkát innánk, közben és utána jéghideg hosszúlépésekkel csúsztatnánk a nehéz ételt, te sört kapnál, ha azt szereted –, azután az egészet megpecsételnénk egy whiskyvel; vagy, még mindig Óbudán, a Zöldkapu Vendéglőben rettenetes csülkökkel vernénk el az éhségünket, előtte-közben-utána a megszokott italrend. De ha inkább csak inni mennénk, és még mindig Óbudán, akkor a Blue Pubba mennénk le, Janiszhoz, a göröghöz... Pesten a régi Csendesbe tartanánk, ami most romkocsmá, és rettenetesen zsúfolt, de roppant hangulatos hely, vagy a Gong2-be a körúton, ahol a legolcsóbb a belvárosban és környékén a whisky; szívesen elüldögélnék veled tanítás előtt-után az ELTE kocsmájának az udvarán, talán Könyv-Tárnak hívják, de én ezt mindig elfelejtem. Amúgy szóba jöhet a Szimpla, a Kuplung, bármilyen új és régi vigalmi hely a Ráday és/vagy Kecskeméti utcán... Jut eszembe, még mindig nem jártam a Hrabal-kocsmában a Szlovák Intézet mellett, örülnék, ha velem tartanál első látogatásomkor...

Békéscsabán a Színészklubba invitálnálak vagy az Andrassy úti Borozóba, mely szinte kötelező állomás színház felé tartva, színházból a színészház felé tartva, de nagy kedvencem a piac két igazi kocsmája, a Fatornyos, és a Viharsarok, ahol nem csak hitelem van, de valahonnan ismernek is, és a hatvanadik születésnapomon meg is süvegelt Joli és Feri, a két tulaj, avagy pálinkamérő. Ha enni is akarnánk, a Fiumében orjalevest rendelnék, és beszéd közben a párolgó főtt húst tormával és mustárral kengetnénk. Hévízen a parkolóban található 5-ösben ülnénk le, Balogh Öcsinél, Horváth Béla fogász főorvos úrral, a Csokonai Társaság alelnökével, a fröccs hűvös, a pacal csípős, akárcsak a hatalmas méretűvé megnőtt kolbász a tányéron...

Külföldön? Körbejárhatnánk az összes elhíresült cseh kocsmát, ha még megvannak – régen voltam arrafelé. Dunszerdahelyen a Vámbéry kávézóban ülnénk le, ha még így hívják, vagy az attól távoli Dominó szálloda vendéglőjében ennénk báránycsombot a sörök mellé. Pozsonyban a Kecskét javasolnám, ahol állítólag még Petőfi is tajtrészegre itta magát egy reménytelen éccaka. Nemrég voltam ott Tózsér Árpáddal és Molnár Imrével – remek a sörük, megvan a régi atmoszférája a helynek. Újvidéken a színház büféjébe mennénk le, sokfajta hideg sör és jó borok vannak ott, meg a sétáló utca bármely teraszára kiülnénk, ahogy Szabadkán is a sétáló utcát választanám, meg azokat a helyeket, ahova Hernyák Gyuri vagy Brestyánszky Botos Rozi el szoktak vinni éjjelente, megnevezhetetlen helyek ezek, leginkább magánlakásokra hasonlítanak, hasonlíthatatlanul ott-honos hangulat van bennük. Kolozsvárt a Bulgakovban ülnék le veled szívesen, meg egy-két megnevezhetetlen kocsmában, amelyeknek az utcáját és irányát tudom, a nevét már nem. Bécsben a Práterben vendéglélek meg, Európában ott a legropogósabb a csülök a sör mellé. Brüsszelben a főtéren járnánk végig a sörfőzdeket, Stuttgartba, Kölnbe és Düsseldorfba karácsony táján mennénk, akkor minden vidám és zajos és félrészeg és kurvára fölszabadult, Londonba bármikor, mert ott mindig – sajnos – langyos a sör, Párizsban a Latin negyedben vennék pár üveg vörösborot és néhány bagettet, és a Szajna partján sétálva ennénk-innánk, akár a pénztelen diákok... Mondjam Amerikát is? Kanadát is? Puerto Ricót is? Elfáradtam a felsorolásban. De üljünk le Princetonban még egy kis időre Peca barátom (az ottani egyetemen tanára) Triumph nevű kocsmájában, és addig üljünk ott, amíg Einstein meg nem szomjazik, és be nem néz két előadás között egy sörre hozzánk... (Sok volt a szó a sörről – de csak miattad. Mindenki tudja, hogy én boros-whiskys és pálinkás vagyok, ha már muszáj...)

Mi való előbbre, az élet vagy az irodalom?

A kérdésre viszonylag egyszerű a válasz, valójában esetemben ez kor- és korszakfüggő. Az eszemmel mindig is tudtam, hogy az életnek fontosabbnak kell lennie az irodalomnál, de a zsigereim nem voltak még szinkronban a természetes élet-szomjjal. Amíg fiatal voltam, és teli energiával, akarással, tervvel és tenni vágyással, mintha az irodalomra szavaztam volna. Le is írtam azt, a mára már butának tartott, sort: „én huszonnyolc évesen meg akarok halni”. Szerencsére nem haltam meg. Aki ilyet leír, az még egyértelműen az irodalomban gondolkodik, és nem az életben, teljesíteni akar, megmutatni és megmutatkozni. Az élet elvethető, mondja az akkori állítás, ha az irodalom úgy akarja, fordítom le a magam számára, amit akkor csak leírtam (freudizmus: előbb akkor elírtam-ot ütöttem be a gépbe...), de mélyebb értelemmel nem láttam el a magam számára sem. Mára, hogy fogyóban és szétfoslónak látszik, az életet tartom előbbre valónak, bár a kérdésben feltett szembeállítás egyre kevésbé tűnik fel érvényesnek. Ahhoz, hogy irodalmat műveljen az ember, élnie kell, ahhoz, hogy éljen, nem kell feltétlenül irodalmat csinálnia. Az életet is, az irodalmat is egyként fontosnak kell tartanom ma már, előbbit azért, mert nem tudom, mennyi van még kiméretve a számomra, és nekem családom van, anyám, feleségem, lányaim, gyönyörű unokáim, akik számítanak rám, és akiknek fontos az életem, mármint az, hogy éljek, utóbbi pedig azért, mert sok mindent nem tudtam megcsinálni eddig életemben, amit meg akartam, nem fejeztem be a regényciklusomat, az öt kötetből még kettő keményen hátra van, épp egy Egri csillagok-darabot írok a Gárdonyi-regény nyomán a Nemzetinek, hogy azt befejezve egy Szabó Magda-, majd egy Mikszáth Kálmán-regényt írjak föl színpadra a Békéscsabai Jókainak, meg verset kérnek és várnak tőlem a különféle folyóiratok, ehhez és ezekhez élet kell, egyszerűbben fogalmazva, élni kell. De ha egy más aspektusból, az élmény felől vizsgáljuk meg ezt a kérdést, és felvetjük a régi közhelyet, hogy aki él, az nem ír, aki ír, az nem él, akkor én már inkább nem írok. Azt hiszem, annyi tapasztalatot, élményt gyűjtöttem össze kalandos és nagy vargabetűket leírt életem során, hogy a lakásomból ki sem mozdulva meg tudom a hátralévő időmben tölteni az összes papírt, vagy a számítógépeim összes ásítozó és számítóan követelődő monitorát, a még kiadandó-kiadható könyvek lapjait, vagy az egyéb, irodalom számára kitalált helyeket. Élni – akarok! Írni – szeretnék! És a kettő nem ugyanaz...

Hogyan látod ma a költészet helyzetét?

Sok látnivaló nincs rajta. Elég nagy gubancnak látom magát a költészetet, azt meg minek alaposabban megbámulni, sokáig nézni! Az értékzavar, mint a nem csak a művészetekben jelentkező kínos ekcéma, vakarható ugyan, de azzal még nem gyógyul a gyulladt felület. Társadalmi szinten figyelhető meg leginkább az immunműködés egyensúlyzavara, s mint ilyen, egyrészt nehezen orvosolható, másrészt természetesen nem kíméli a költészetet sem. Ijesztő ostobaságok és csacsкасágok látnak napvilágot költeményekként, versekként, hogy aztán az új költészet útjait jelöljék ki velük azok, akiknek az lenne a dolguk, hogy értékszinteket állapítsanak meg, és képezzenek a fennálló zűrzavarban. Nagy baj, hogy mindenki érteni látszik a költészethez, már a futballnál is jobban, és ez fel is bátorítja arra, hogy ítéletet mondjon, döntsön egy-egy vers vagy könyv helyéről, vagy hely-telenségéről. A költészet, egyébként, amúgy, jól van, teszi a dolgát és fulladozik a sok fölösleges múltól, és a sok felesleges mű művelőjétől. Régen talán nem volt ennyire romlott, beteges ez, persze, alig merek ilyesmit leírni, mert rögtön azzal jönnek, hogy visszasírom a pártállami időket, amikor és bezzeg... Pedig szó sincs erről. De amíg macskajancsik hadonászhatnak a pódiumokon és a pulpitusokon, miközben nagy költők halnak meg és ereszkednek le a sírba szinte visszhangtalanul, tűnnek el nyomtalanul a költészeti köztudatból, már ha van ilyen, és ha van, benne voltak egyáltalán, hogy csak a közelmúltban messzire ment Fodor Ákosra, vagy Szepesi Attilára gondoljak, muszáj hőzöngénem a tisztesség okán. A költészet el van telve jelen-magával, úgy tűnik fel, nem kell neki senki a múltból, de a még élők közül se mindenki; ki emlegeti Weörest, ki Pilinszkyt, ki Vas Istvánt, Kálnoky Lászlót, Határ Győzőt, Bakuczot, Vitézt vagy Baránszkyt, Lászlóffy Aladárt vagy Faludy Györgyöt, Utassy Józsefet vagy Nagy Lászlót, avagy a közelmúltban elmenteket, Juhász Ferencet, Csoóri Sándort... Pedig, aki a múltját nem tartja számon, nem láthat tisztán a jelenében sem. Ami az olvasókat illeti, meglepetésre, a költészetnek még mindig van-

nak olvasói, gondolom, nem kevesebben és nem többen, mint eddig voltak. Érdekes és fontos jelenség a slam poetry, mint újabb fejleménye a költészetnek, mert szeánszaival képes arra, amire a hagyományos líra évtizedekkel ezelőtt volt talán utoljára az, emberek százait, netán sokszázait megmozgatni, akár egy rock- vagy popkoncert eseménye. Az ezeken a fellépéseken elhangzott szövegek minőségén lehet, és kell is, vitatkozni, de a hatásukat nem lehet elvitatni tőlük. A legfiatalabb érzékenyek figyelme ismét a költészet felé fordul, és ez jó a költészetnek, legyünk tehát hálásak nekik! Ráadásul, a slam egy divatból már (jogosan) kitolódni látszó megszólalási formát hozott vissza, a közéleti költészetet. Az én véleményem az, hogy virágozzék minden madár, és a tülekedők-tolakodók, megrögzött pozíció-harcosok lássák már be végre, van elég helye a nap alatt mindenféle költészetnek, és azok mindenféle művelőjének, és valamilyen formában mindig ácsoltatik annyi dobogó, hogy ők is elférjenek rajtuk.

Mi az, amit már megcsináltál, és mit szeretnél még versben megvalósítani?

Versben szerintem én mindent megcsináltam már, amit meg kellett csinálnom, vagy amiről úgy éreztem, hogy megcsinálnom kell, illetve, amit meg tudtam csinálni. Fiatalon, talán némileg megújítva a költészet nyelvét – nem én állítottam ezt –, minden bizonnyal nagy hatással voltam a költészetre, sokan sokféleképpen láttak „vezért” bennem, de ahogy egyik költőtársam gunyorosan megfogalmazta, hadsereg nélküli vezér (más megfogalmazásban – zászlóshajó –) voltam. Soha nem vállaltam, hogy mozgalmak élére álljak, a rendszerváltozás óta már politikai szerepet sem vagyok képes elképzelni magamnak. (Amíg létezett a puha diktatúra, természetes volt, hogy benne voltam én is a metaforikus üzenetéseken. Az Álom a 403-as demokráciában vékony kötetemet tulajdonképpen úgy adták ki, hogy azonnal vissza is vonták a könyvesboltokból, de minek is dicsekednék ezzel.) Na, szóval, voltam népies szürrealista, voltam elvadult avantgarde, nagy szabadversek írója, voltam képversköltő, elégiák szerzője, borús reggeli üzenetek megfogalmazója, adtam ki haiku-köteteket, dűnnyögéseket félhangokra, fáradt kadenciákat... hová soroljam még? Igazából versben már csak a versírást szeretném megvalósítani. Azaz, írni a verset (tavaly nyár óta jószerevel egyetlen verset sem írtam, és ez kezd aggasztani...), épp azt a verset, amely következik bennem, és épp olyan verset, amilyennek a megírásához kedvem van. Nem gondolkodom már sem irányzatokban, sem csoportokban (azokban egyébként sem gondolkodtam soha), sem divatokban, sem közönségben, sem magukat aggályosan pozícionálni látszó költőtársakban. Egyedül akarok lenni, valahol itt, a senki földjén, ahol vagyok. A vers úgyis megírhatja magát, és én úgyis megírom, és úgysem mi, kortársak, e kor társai fogjuk eldönteni annak az értékét, hogy vagyunk-e valakik azzal, hogy írunk, írtunk. Hanem az idő. Az idő nagyobb úr, mint gondolnánk. Mint gondolom talán, megpróbálva magam is nagyot gondolni. De ez már nem a mi ügyünk, ez vastagon az utókor ízlése, emlékezete, tisztelete, kegyetlensége, rátermettsége, balfaszága. Annyi bizonyos, mi egyelőre – utókorként – kínosan nagy bukásra állunk...

Mióta írsz drámákat és mért kezdted el? Más ihlet kell a drámaíráshoz?

Drámát azért kezdtem el írni, mert Páskándi Géza, aki kiváló drámaíró volt, és akivel hét évig egy szobában ültem a Kortárs szerkesztőségében, valamikor a nyolcvanas évek közepén, arra biztatott, hogy írjak drámát. Más ihlet kell a drámához, persze, hiszen a drámában van pénz is, szemben a lírával, adott esetben a prózával. Fiatalon pénzt akartam keresni, de elvettem a léptéket, és kamaradrámáim aprócska színházakban nem dobtak meg anyagilag. Aztán, ahogy megváltam a Kortárstól, a Kolibri Színházba kerültem, ennek a színháznak voltam tizenegy évig a házi szerzője. Emellett számos más báb- és gyerekszínháznak írtam darabokat, vagy adaptáltam színpadra jeles meseírók jeles meséit. Mikorra elért a nyugalom a Békéscsabai Jókai Színházban (és túltettem magam a Griff Bábszínházon – és így rajtam is – tett gyalázatos politikai erőszaktételen Zalaegerszezen), már túl voltam vagy félszáz bemutatón. Ezek nagy része persze színpadra alkalmazás volt, és rá kellett jönnöm, hogy a sok adaptációs felkérés teljesen elvette az időmet és az energiáimat a saját darabjaimtól. Persze, voltak azok is, kellő bőséggel. A drámaírás ihlete? Most jövök rá, az előbb csak a pénzről beszéltem, mint kétségtelenül létező ihletforrásról... A drámaírás ihlete, ha van ihlet egyáltalán, nyilván valahol a költészet és a próza között van, számomra feltétlenül lírai ihletés, és ezt

nem a leegyszerűsítés miatt mondom. Én dráma- és prózaíróként is hálás vagyok a sorsnak, hogy elsősorban költőként tarthatom, tartathatom magamat számon. Így sokkal többet megengedhetek magamnak mindkét műnemben a „csak” drámaíróknál, sokkal több szabályt szeghetek meg, egészen más nyelvet használhatok, mint általában a drámaszerzők szoktak. Ma már nem elsősorban pénzért írok tehát drámát, hanem azért, hogy kipróbálhatom valamennyi egymásra következő alkotásban a költői nyelv más-más hangfekvését, amiből a közönség feltehetőleg – és remélhetően – nem sokat vesz észre. Nem szeretem az elköltőieskedett drámákat, ahogy a költőietleneket sem viselem el. Ha megnézed, Becket merő költészet, de még Ionesco is, vagy ott van Genet, akikről igazán ritkán szokták ezt leírni. Gondolom, mert nem fordítanak kellő figyelmet a drámáikban használt nyelvre. A dráma tehát számomra nyelvi ihlet, ahogy a próza is. Ami nem csoda, a költő végülis nem gondolatokkal, történetekkel, konfliktusokkal stb. foglalkozik, hanem a nyelvvel, és kizárólag csak a nyelvvel.

Miért ír az ember (a Zalán!) az Igor-ének alapján darabot? Hogyan kell egy ilyen átirathoz hozzáfogni?

Először is, orosz szakosnak kell lennie az egyetemen az embernek (a Zalánnak), ahol már elsőéves korában, óorosz irodalmat tanulva, el kell olvasnia az Igor-éneket, oroszul, és vizsgáznia kell belőle. Azután el kell felejteni az egészet. Majd el kell jönnie az olyan időknek, amikor a néha még felnőttként is lecsukott gyerekszem felpattan, és rádöbben a hirtelen meglátott valóság borzalmasságára, és látó szemmel pásztázva onnantól kezdve a múltat is, rá kell jönnie, hogy amiben él, az a jelen és egy véres, megtorlásokkal, levert forradalommal terhes múltnak a szomorú, és az áldozatok felől szemlélve, méltatlan kiegyezésére építkezve ingadozik. Noha a brezsnyevi (és utódai) érával szemben már régen nem voltak illúzióim (a Kádár-féle gulyáskommunizmusról nem is beszélve), megfogalmazni ezeket sohasem sikerült valamennyire is érvényesen. Mígnem Merő Béla rendező barátomat meg nem hívták Kijevbe, azzal, hogy mutassa be a békéscsabai Színitanház hallgatóinak a tudását, színházi rátermettségét az ottani közönségnek, egy fiatal színészek/színiiskolák számára rendezett fesztiválon. Sokat agyaltunk Merővel azon, hogyan tudnánk aktuálisak lenni úgy, hogy ne legyünk direktben aktuálisak, főleg az ukrán közönség előtt, de benne legyen a darabban az, ami leginkább foglalkoztatott bennünket, hogy lehetett volna-e ellenállást kifejtenuk nekünk, az ukránoknak, de bárkiknek, a szocialista táborom belül, az erősebb vagy gyengébb hatalom, diktatúra elnyomásával szemben. Magyarán, lett volna-e hősiességre lehetősége egy magát hősként definiálni akaró lánglelkű fiatalnak, magukat hősként definiálni akaró lánglelkű fiataloknak, akiknek nyílt már a szemük, nem csak a létező szocializmus létezettségét kérdőjelezték meg, de már a valaha világforradalmárnak hitt Guevara mítosza is a kábítószer-kereskedő utakat megtisztítani akaró bankár-kommunista pártkader figurája köré foszlott, és új héroszokat, példaképeket nem kínált fel a jelenkor számukra. Nyilván tiszta példaképért a múltba kellett fordulniuk, és meg kellett találniuk az Igor-éneket (Слово о полку Игореве), belőle ki tudták emelni a maguk számára idolként II. Igor novgorodi-szeverszki fejedelmet, aki a polonézok (kunok) ellen, testvérharc miatt, sikertelen hadjáratot vezetett 1185-ban, maga fogságba esik, majd onnan kiszabadulva hazatér. A diktatórikus rendszerek azonban sehol sem szeretik, ha nem a központilag jóváhagyott, szocialista eszmékkel/eszmékhez átkozmetikázott példaképeket látják a fiatal gondolkodók transzparensin megjelenni, így a kezdetben naív, diákkorú fiataloknak rá kell jönniük, hogy vállalásuk és annak kimondása mind több veszélyt jelent a számukra, mi több, az életüket fenyegeti; hogy azután, példát mutatva az utánuk jövő nemzedéknek, fel is áldozzák magukat. A többi – a mű – olvasható a lapnak ebben a számában, nem részletezem tovább, mert akkor nem lesz érdekes az olvasóknak.